

Centraal kerkenbeleid redt kerkgebouwen

uitgebreide versie

datum van indiening

7 april 2009

gericht aan

Commissie OCW, Tweede Kamer en betrokken ministers

petitionaris

onderzoek- en begeleidingsteam
"Herbestemming kerken en kerklocaties"

Wij,

teamleden van het inventarisatieonderzoek "Herbestemming kerken en kerklocaties" uitgevoerd in opdracht van de bisdommen Haarlem–Amsterdam & Rotterdam - *welke als Rooms Katholiek Kerk (RKK) een overlappende gebouwenvisie deelt met de Protestantse Kerk Nederland (PKN) (tezamen het quorum van 80% van de kerkgebouwen vertegenwoordigend) met als uitgangspunt een voorkeur voor voortgezet gebruik of desgewenst passend en waardig hergebruik* - en ondersteund door Projectbureau Belvedere.

constateren

in ons onderzoeksrapport met analyse en kwantificatie van ervaringscijfers m.b.t. kerken, herbestemming en gebiedsontwikkeling:

- A** dat de leegstand van kerken groeit met een **versnellingsfactor 5** van 900 kerken in de afgelopen 40 jaar naar 1200 kerken in de komende 10 jaar;
- B** dat het verdwijnen van kerkgebouwen - als tekens van geloof in het heden en getuigenissen van christelijke tradities in het verleden - niet alleen een cultureel vraagstuk is, maar ook grote gevolgen heeft voor de beleving van het landschap, het stadsbeeld en voor de kwaliteit van de **openbare ruimte**.
- C** dat het algemeen maatschappelijk belang is zo veel mogelijk kerken te behouden, maar dat met deze omvangrijke aantallen de huidige praktijk **contraproductief** werkt door:
 - I casuïstieke aanpak
 - II ad hoc monumentenaanwijzingen
 - III versnipperde kennis en kennisontwikkeling

en leidt tot:

- onvoldoende zekerheid over het toekomstig gebruik
 - nodeloos lange procedures zonder logica
 - aanzienlijke investeringen en structurele lasten met maatschappelijk geld
 - wantrouwen i.p.v. constructieve samenwerking
- D** dat het speerpunt '**bevordering van herbestemming**' uit de *Visie Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp* door de huidige praktijk wordt tegengewerkt.

Met het oog op het grote aantal van ca. 1200 nog af te stoten kerken in een relatief zeer kort tijdsbestek is er sprake van een landelijk probleem en is een door het Rijk gecoördineerde en geregisseerde actie vereist van het Rijk zelf, de provincies en de gemeenten, om zo min mogelijk kerken te laten verdwijnen en waardig hergebruik te bevorderen.

en verzoeken

de commissie OCW, de Tweede Kamer en alle betrokken ministers om aan te dringen op een departementoverstijgende samenwerking van het Rijk met de provincies en gemeenten om tot een **centraal kerkenbeleid** te komen volgens het regeerprincipe "Centraal wat moet, decentraal wat kan".

Het Rijk zal een **regierol** op zich moeten nemen die zich niet beperkt tot de rijksmonumenten, maar zich uitstrekt over het gehele vraagstuk. Het Rijk zou de andere overheden moeten faciliteren in hun aanpak en oplossingsgericht mee moeten denken in vraagstukken die over de gehele linie boven komen drijven.

Dit gecoördineerde kerkenbeleid heeft twee aspecten:

I Opschalen problematiek: Instandhouding en integraal gebruik van kerkgebouwen zijn complexe en langdurige processen, maar worden vooral bemoeilijkt door de beperkingen van een casuïstieke benadering. Het beleid en de regelgeving van het Rijk, de provincies en gemeenten is bovendien niet voldoende op elkaar afgestemd.

actie Wij willen gezien de toekomstige aantallen aandringen op een geïntegreerd, proactief en selectief beleid. **Anticiperen** op grotere schaal is het sleutelwoord. Leg in regioverbanden per gemeente of provincie voor langere tijd in een convenant met de kerkbestuurders vast welke kerkgebouwen behouden blijven voor de eredienst, welke een passende (neven)bestemming kunnen krijgen en welke plaats kunnen maken voor een architectonische vernieuwing. Een voortzetting van de inventarisatie volgens het project 'De Oude Kaart van Nederland' kan hiervan de basis zijn.

actie Vanuit het nu voorliggende onderzoek wordt gewezen op het belang om in beleid, regelgeving en ondersteunende financiële maatregelen ruimte te creëren voor **tijdelijk gebruik** en handhaving van de kerkelijke functie in combinatie met nevenfuncties. Betrek hierin de actualiteit van de Modernisering Monumentenzorg (MoMo), het BRIM en ruimtelijke regelgeving en instrumentarium als de nWro, Wabo en Grondexploitatiewet. Het Jaar van het Religieus Erfgoed doet ten aanzien van MoMo en het BRIM een aantal aanbevelingen in het Strategisch Plan voor het Religieus Erfgoed 'Geloof in de Toekomst'.

actie Maak daarnaast vaart met de **kennisinfrastructuur** rondom kerkelijke monumenten op overheidsniveau. Laat het meer zijn dan een website. Maak actief werk van kennisontwikkeling, het verder uitwerken van innovaties en het delen van kennis en oplossingsrichtingen.

II Monumentenaanwijzingen zijn van invloed op het beleid, het beheer en de financiering van de totale kerkelijke gebouwenvoorraad.

Na 1988 zijn de gemeenten op basis van decentralisatie het Rijk gaan kopiëren in het aanwijzingsbeleid met een discrepantie ten aanzien van:

- **aanwijzingscriteria**; Deze ontbreken of zijn onvolledig, waardoor hierin geen houvast kan worden gevonden als richtinggevend kader en rechtzekerheid, wat afbreuk doet aan het begrip 'betrouwbare overheid'.
- **selectie**; Een monumentenaanwijzing is niet altijd noodzakelijk voor behoud. Zonder status zijn er bovendien meer mogelijkheden.
- **instandhoudingssubsidies**; In veel gemeenten is er geen relatie tussen een aanwijzing en instandhoudingsregelingen (wel de lasten van een aanwijzing, niet de lusten).
- **sloop**; Kerken staan op bijzondere stedenbouwkundige plekken. Op plaatsen waar kerken zijn gesloopt is vrijwel nooit die kwaliteit van architectuur teruggekomen, die de plek vereist.

actie De Rijksoverheid moet doordrongen worden van zijn **voorbeeldgedrag** bij gemeenten. OCW zou provincies en gemeenten moeten overtuigen van een inzichtelijk en toetsbaar aanwijzingsbeleid. Een afgewogen preselectie is wenselijk juist ook voor behoud van niet monumenten.

actie Monumentenaanwijzingen zijn niet financieel vrijblijvend. Net als bij Rijksmonumenten moeten provincies en gemeenten er door OCW op gewezen worden dat pas met een **financiële regeling** een monumentenaanwijzing gerechtvaardigd is. Stel hiervoor een gemeentelijke BRIM in met een toespitsing op provinciale en gemeentelijke monumenten wat betreft een vast percentage aan subsidiebijdrage. Dit kan met een directe subsidie bij een liggend plan of met een 'mottenballenregeling' om de lange periode tot definitieve besluitvorming te overbruggen.

actie Om bij een gesloopte kerk een **architectonische verwijzing** naar de kerkelijke geschiedenis te bevorderen moeten overheden proactief zijn en gebruik maken van goede welstandcriteria, structuurvisies en bestemmingsplannen specifiek voor kerkelijke locaties.

slotzin

Na het praten en studeren in het 'Jaar van het Religieus Erfgoed' is het tijd voor een daadkrachtig vervolg vanuit actuele operationele kennis. In 2008 is de belangrijke constatering gedaan dat financiële middelen nu niet toereikend zijn. Dit onderschrijven wij en willen dit aanvullen met vragen over het inzetten van het wettelijk kader.

Actielijst m.b.t. centraal beleid:

OCW	-	regievoering afstemming overheidsinspanning
	-	doorlichten beleid en regelgeving (incl. MoMo en BRIM)
	-	opzetten kenniscentrum herbestemmen
	-	instellen centraal periodiek overleg met kerkelijke overheden
VROM	-	doorlichten beleid en regelgeving (incl. nWro)
	-	onderzoeken nWro voor mogelijkheden van tijdelijk gebruik
Provincies (IPO)	-	initiatief tot en medewerking aan regionaal kerkenbeleid
	-	opzetten kenniscentrum herbestemmen
	-	doorlichten beleid en regelgeving (incl. nWro/verordeningen)
Gemeenten (VNG)	-	initiatief tot en medewerking aan regionaal kerkenbeleid
	-	doorlichten beleid en regelgeving (incl. vergunningen- en heffingenbeleid t.a.v. tijdelijk of multifunctioneel gebruik)

Actielijst m.b.t. monumentenaanwijzing:

OCW	-	voorbeeldfunctie
	-	aandringen op meer transparantie in het aanwijzingsbeleid bij gemeenten en dit zo nodig faciliteren
	-	aandringen op een evenwichtig gemeentelijk monumentenbeleid, waarbij een aanwijzing ook leidt tot een financiële bijdrage in de totstandhouding van het monument
Gemeenten (VNG)	-	opstellen van een modelverordening t.b.v. meer uniformiteit in het aanwijzingsbeleid
	-	aandringen op preselectie
	-	stimuleren om beleidsmiddelen in te zetten voor betere beeldkwaliteit bij kerklocaties

Voorstel Kamervragen

- 1** Door de wetgeving t.b.v. het publieke domein creëren de overheden een probleem voor kerkeigenaren. Deze zijn in eerste instantie echter niet verantwoordelijk voor het publieke domein. In hoeverre vervult de minister de publieke taak als coördinerend medeprobleemeigenaar?
- 2** Wat heeft de minister gedaan met de aanbevelingen van het Jaar van het Religieus Erfgoed en de resultaten en aanbevelingen uit het Onderzoek 'Herbestemming kerken en kerklocaties' van de Bisdommen van Haarlem-Amsterdam en Rotterdam?
- 3** Wat is er op het moment opgenomen in MoMo, BRIM en nWro om gepast (neven)gebruik van rijksmonumenten maar ook provinciale en gemeentelijke monumenten te faciliteren? Kan dit nog meegenomen worden? Bij wie ligt deze verantwoordelijkheid?
- 4** Kerkgenootschappen zijn gestart hun kennis te bundelen. In hoeverre zijn er al initiatieven voor het opzetten van een kenniscentrum Religieus Erfgoed binnen overheidsorganen? Zit hier voldoende vaart en ambitie achter?
- 5** Kan de Tweede Kamer de VNG stimuleren zich actief in te zetten? Welke facilitaire middelen kan de rijksoverheid hiervoor inzetten?

Petitionarissen

Paul Morel	Stadsherstel Amsterdam NV, vice-voorzitter begeleidingscommissie
Peer Houben	hoofd Bouwzaken Bisdom Haarlem-Amsterdam & Rotterdam, lid begeleidingscommissie
Nicole Roeterdink	projectleider onderzoek en secretaris begeleidingscommissie
Lodewijk Tillema	onderzoeker, student Real Estate & Management, TU Delft